

Materiały

PRZEGLĄD WAŻNIEJSZYCH OŚRODKÓW TZW. OSTFORSCHUNG W NRF

I. UWAGI WSTĘPNE

Mianem *Ostforschung* („Badania zagadnień wschodnich“) oznacza się ten kierunek nauki zachodnioniemieckiej, który zajmując się całokształtem spraw wschodnioeuropejskich tak w ujęciu historycznym jak i współczesnym, służy równocześnie do uzasadniania różnego rodzaju roszczeń niemieckich w stosunku do Europy wschodniej i południowo-wschodniej z pozycji naukowych.

Występuje on w płaszczyźnie nauk historycznych, prawnych, ekonomicznych, społecznych oraz geograficznych. Stanowić ma również nauką podstawę dla tzw. *Ostkunde*. („Wiedza o Wschodzie“). Zmierza między innymi do wykazania przewodniej roli kultury i cywilizacji niemieckiej w krajach Europy wschodniej, stara się udowodnić wyższość kultury niemieckiej nad słowiańską i pozytywnie ocenić rządy niemiecko-pruskie na ziemiach słowiańskich.

Tzw. *Ostforschung* ożywiony jest w większości wypadków orientacją „Parcia na wschód“. Zmieniona na skutek klęski imperializmu niemieckiego sytuacja polityczna i układ sił w świecie sprawiły, że działalność tego kierunku występuje obecnie niekiedy z hasłem przewartościowania dotychczasowej oceny wschodu, lepszego jego poznania i „porozumienia między narodami“. Mówi się też w tym kontekście o zjednoczeniu Niemiec.

Równocześnie jednak szermuje się pojęciami „niezaprzeczalnych praw“ do ziem na wschód od Odry i Nysy, mówi o utracie ośrodków *Ostforschung* w Królewcu, Wrocławiu, Pradze, Gdańsku, Poznaniu i Rydze¹.

Prawozorem obecnych ośrodków *Ostforschung* jest założony u progu epoki imperializmu tzw. *Verein zur Förderung des Deutschtums in den Ostmarken* („Stowarzyszenia dla Popierania Niemczyzny w Marchiach Wschodnich“). Ta hakatystyczna organizacja przekształciła się później w *Deutscher Ostmarkenverein* („Niemiecki Związek Marchii Wschodnich“). Do *Ostmarkenverein* należeli również historycy niemieccy: Max Lenz, Dietrich Schäfer i Manfred Laubert.

A oto co mówi o rozwoju *Ostforschung* jeden z autorów zachodnioniemieckich przemilczając oczywiście jej zasadnicze tendencje i imperialistyczne cele:

„... Niemiecki *Ostforschung* posiada długą i zaszczytną tradycję. Jego szczytowy rozkwit przypada na lata po I wojnie światowej. Jest to okres, kiedy obok wielkiej ilości znakomicie obsadzonych katedr uniwersyteckich istnieje szereg znakomitych instytucji jak *Osteuropa-Institut* we Wrocławiu, *Wirtschaftsinstitut*

¹ Prof. dr Oberländer, *Ostdeutsche Wissenschaft, Jahrbuch des Ostdeutschen Kulturrates*, Band I 1954, Zum Geleit.

für Russland und die Randstaaten w Królewcu i *Deutsche Gesellschaft zum Studium Osteuropas*. W tym okresie ukazuje się szereg wartościowych czasopism specjalnych jak: „Osteuropa”, „Zeitschrift für osteuropäisches Recht”, „Zeitschrift für slawische Philologie”, „Zeitschrift für osteuropäische Geschichte”. Te instytucje i publikacje dokonały wzorowego dzieła i cieszyły się w kraju jak i za granicą wielkim poważaniem. W okresie tym Niemcy zajmowały w *Ostforschung* naczelne miejsce².

Monachijski Kongres Historyków w r. 1949, gdzie po raz pierwszy po wojnie zebrali się również w komplecie wszyscy zachodniemieccy historycy zajmujący się zagadnieniami wschodnimi, spowodował wyłonienie sekcji „historii wschodnioeuropejskiej” oraz ujęcie jej w programie przyszłych rocznych zebrań Związku Historyków (*Historikerverband*)³. Od tej chwili datuje się nowy szeroki rozwój tzw. „*Ostforschung*”.

Z początkiem r. 1952 ministrowie kultury poszczególnych krajów Republiki Związkowej zalecili w miejsce specjalnego „uniwersytetu wschodniego” utworzenie przy wyższych uczelniach zachodniemieckich „instytutów wschodnich”. Bundestag na swym 268 posiedzeniu w dniu 3 VI 1953 r. powziął specjalną uchwałę odnośnie do szerszego uwzględniania problemów wschodnich w systemie nauczania. Podobnie postąpił bawarski Landtag w dniu 28 IV 1954 r. *Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde* (Niemieckie Towarzystwo Wiedzy o Europie Wschodniej) zwołało pod koniec 1954 r. zjazd koordynacyjny placówek *Ostforschung*, na którym wyłoniono swego rodzaju komitet porozumiewawczy pod nazwą *Arbeitsausschuss Deutscher Ostinstitute* (Komitet Roboczy Niemieckich Instytutów Wschodnich).

Kierunek *Ostforschung* uwzględniony został również przez najpoważniejszą placówkę naukową zachodnich Niemiec, jaką jest *Deutsche Forschungsgemeinschaft* (Niemieckie Zrzeszenie Badawcze). W ramach tej organizacji powstała specjalna komisja do badań zagadnień wschodnich tzw. *Kommission für Ostforschung*, która zajmuje się zagadnieniami prawnymi, gospodarczymi, historycznymi, socjologicznymi, filozoficznymi, polityki agrarnej i geograficznymi. Członkami komisji są m. in. profesorowie: Markert, Schiller, Schlenger, Stadtmüller i Thalheim.

W ten sposób *Ostforschung* doszedł w Niemczech zachodnich do rozkwitu w tempie i rozmiarach, których z poprzednimi okresami nawet nie można porównywać.

II. FINANSOWANIE „OSTFORSCHUNG”

Placówki *Ostforschung* finansowane są tak przez poszczególne ministerstwa federalne, jak i przez rządy krajowe oraz inne instytucje w NRF. Formy pomocy

² Jens Hacker, Die Entwicklung der Ostforschung seit 1945. Sonderdruck des Landesbeauftragten für staatsbürgerliche Bildung und des Landeskuratoriums Unteilbares Deutschland Schleswig-Holstein.

³ Werner Markert, Geschichte Osteuropas „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht” H. (1) 1957.

są różne; okresowe, zryczałtowane dotacje, finansowanie niektórych publikacji czy poszczególnych dziedzin badawczych, zlecenie prac na użytek organów rządowych, popieranie młodych kadr naukowych itd.

Auswärtiges Amt (Ministerstwo Spraw Zagranicznych) finansuje:

Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde (Niemieckie Towarzystwo Wiedzy o Europie Wschodniej),

Südosteuropa-Gesellschaft (Towarzystwo Europy Południowo-wschodniej),

— popiera finansowo organizacje nie będące w całym tego słowa znaczeniu placówkami *Ostforschung*, ale spełniające zadania, którymi federalne MSZ nie może się zajmować,

— popiera finansowo prasę przesiedleńczą.

Bundesministerium des Innern (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych) popiera finansowo ze swego budżetu takie instytucje jak:

Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin (Instytut Europy Wschodniej przy Uniwersytecie w Berlinie).

Osteuropa-Institut (Instytut Europy Wschodniej) w Monachium,

Südost-Institut (Instytut Południowo-wschodni),

Arbeitsgemeinschaft für Osteuropaforschung (Robocze Zrzeszenie Badań nad Europą Wschodnią) w Tybindze,

Kommission für Erforschung der Agrar- und Wirtschaftsverhältnisse des Europäischen Ostens (Komisja dla Badań Stosunków Agrarnych i Gospodarczych Europejskiego Wschodu), Giessen.

Ministerstwo to w budżecie na r. 1957/58 przewidziało również poważne sumy na rozszerzenie kadr specjalistów dla zadań ogólnoniemieckich, które rozdzielane są według pewnego klucza wśród poszczególnych wyższych szkół zachodni-niemieckich.

Ministerium für Gesamtdeutsche Fragen (Ministerstwo do Spraw Ogólnoniemieckich) finansuje:

Johann Gottfried Herder-Institut (Instytut im. Herdera) w Marburgu,

Göttinger Arbeitskreis (Getyńskie Koło Robocze) w Getyndze,

Nordostdeutsche Akademie (Północno-wschodnia Akademia Niemiecka) w Lüneburgu,

Südost-Institut (Instytut Południowo-wschodni) w Monachium,

Südostdeutsche Kultur und Forschungsstelle (Południowo-wschodnia Niemiecka Stacja Kulturalno-Badawcza) w Monachium.

Podobnie jak i dwa poprzednie ministerstwa zleca również i to wykonywanie różnych prac innym instytucjom.

Duże sumy na *Ostforschung* przeznacza Bundesvertriebenenenministerium (Ministerstwo do Spraw Przesiedleńców). Ono to zleciło i finansuje opracowywanie tzw. „Dokumentation der Vertreibung”. *Ostforschung* popierany jest finansowo również przez inne ministerstwa, jak *Wirtschaftsministerium* (Ministerstwo Gospodarki), *Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten* (Ministerstwo Wyżywienia, Rol-

nictwa i Leśnictwa) oraz przez ministerstwa kultury poszczególnych krajów. W lipcu 1954 r. przedstawiciele tychże ministerstw, działając w porozumieniu z konferencją rektorów uczelni zachodniemieckich i Wydziałem Kultury Związkowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, wyłonili spośród siebie komisję dla popierania *Ostforschung*. Ta komisja rozdziela według opracowanego przez siebie klucza środki finansowe wydatkowane przez rząd NRF na „ożywienie“ *Ostforschung*⁴.

Tak zwany *Stifterverband für die deutsche Wissenschaft* (Zrzeszenie Mecenasów Nauki Niemieckiej), mający wyraźne powiązanie z zachodniemieckim kapitałem monopolistycznym, udziela finansowego poparcia Instytutowi Europy Wschodniej w Berlinie, który otrzymuje również dotacje z Funduszu Rockefellera i od Senatu Berlina zachodniego⁵.

A oto w związku z tym, co powiedzieliśmy powyżej, kilka cyfr z preliminarza budżetowego rządu NRF na r. 1959⁶.

Związkowe Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przewidywało dla *Osteuropa-Institut* w Monachium sumę 130 000 DM. W latach 1958 i 1957 Instytut ten otrzymał po 120 000 DM, nie licząc dotacji krajowego rządu Bawarii w wysokości 90 000 DM. Krajowy rząd Bawarii na r. 1959 przewidywał dla Instytutu sumę w wysokości 95 000 DM.

Osteuropa-Institut w Berlinie figuruje w tym budżecie sumą 200 000 DM. W latach 1958 i 1957 otrzymywał po 180 000 DM. Senat Berlina zachodniego wypłacił na rzecz Instytutu w 1958 r. 184 000 DM.

Südost-Institut w Monachium otrzymać miał 100 000 DM w porównaniu z 90 000 DM, które otrzymywał w r. 1957 i 1958. Do tego dochodzi dotacja krajowego rządu Bawarii w wysokości 30 000 DM.

Arbeitsgemeinschaft für Osteuropaforschung w Tybindze otrzymać ma 96 000 DM wobec 90 000 przyznanych w r. 1958 i 80 000 DM z r. 1957.

Kommission zur Erforschung der Agrar- und Wirtschaftsverhältnisse des europäischen Ostens otrzymać ma 100 000 DM, nie licząc dotacji krajowego rządu Hesji.

Auswärtiges Amt przewidywał dla *Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde* w Stuttgarcie sumę 180 000 DM. Instytucja ta w r. 1958 otrzymała 180 000 DM, a w r. 1957 160 000 DM.

Dla *Südoesteuropa Gesellschaft* zaplanowano sumę 55 000 DM. Tę samą sumę otrzymało Towarzystwo w r. 1958, a w r. 1957 — 45 000 DM.

Nie sposób wyliczyć tu wszystkich danych. Ogólnie rzecz biorąc, stwierdzić należy, że rząd federalny posiada największe udziały w subwencjach dla ponadregionalnych instytucji naukowych, pozostałe zasiłki wypłacane są przez po-

⁴ Jens Hacker, j.w.

⁵ Dokumentation der Zeit, Heft 180 z 20 XII 1958.

⁶ „Die Finanzierung der Zeitgeschichte durch den militaristisch-klerikalen westdeutschen Staat”, Beiträge zur Zeitgeschichte, Wissenschaftliche Beilage zur Zeitschrift „Dokumentation der Zeit”, 1. Jahrgang, 1958. Heft 2, Kongress Verlag, Berlin.

szczególne kraje NRF. Ponadto wiele instytucji i placówek finansowanych jest również ze źródeł prywatnych. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych finansuje głównie instytuty badawcze, Ministerstwo zaś Spraw Zagranicznych instytucje i towarzystwa o przewadze elementu propagandowego.

III. DWA TORY DZIAŁALNOŚCI „OSTFORSCHUNG”

Ostforschung uprawiany jest dziś dwutorowo: przy uniwersytetach oraz w instytucjach i placówkach pozauniwersyteckich. Jedne jak i drugie ośrodki współpracują ze sobą ściśle bądź poprzez *Deutsche Forschungsgemeinschaft*, bądź też poprzez związki personalne. Nazwiska poszczególnych ekspertów zagadnień wschodnich spotyka się często w różnych instytucjach zarówno uniwersyteckich, jak i pozauniwersyteckich. Ośrodki te organizują wspólnie kursy szkoleniowe, cykle wykładów, spieszą sobie wzajemnie z pomocą przy opracowywaniu poszczególnych zagadnień. Wspólną troską jest wychowywanie nowych kadr.

Jest rzeczą charakterystyczną dla dzisiejszego *Ostforschung*, że jego zasadniczy ciężar spoczywa obecnie na ośrodkach pozauniwersyteckich. Z tego względu przy omawianiu uwzględniono je w pierwszej kolejności.

A. Placówki pozauniwersyteckie

a) Instytucje zrzeszające

Śród wszystkich placówek *Ostforschung* istniejących niezależnie od uniwersytetów wyróżnić należy trzy nadrzędne. Określa się je zwykle mianem „Dach-Institutionen”. Są to:⁷

- 1) *Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde*,
- 2) *Südosteuropa Gesellschaft*,
- 3) *Ostkolleg der Bundeszentrale für Heimatdienst*.

Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde (Niemieckie Towarzystwo Wiedzy o Europie Wschodniej) utworzone zostało 18 listopada 1949 r. w Stuttgarcie. Zrzesza ono ponad 200 ekspertów spraw wschodnich i stanowi nadrzędną organizację *Ostforschung*. Posiada placówki w Kolonii, Monachium, Hamburgu i Moguncji. Nawiązuje do tradycji utworzonego w Berlinie w r. 1911 *Deutsche Gesellschaft zum Studium Osteuropas*. Podobnie jak i dwie następne instytucje nadrzędne nie zajmuje się działalnością badawczą, lecz wychowawczo-propagandową. Propaguje więc wiedzę i popiera badania naukowe, wydaje własne publikacje, urządza odczyty i dyskusje, ze szczególnym uwzględnieniem historii, geografii, prawa, ustroju, gospodarki, języka, literatury i życia kulturalnego Europy wschodniej. W ramach Towarzystwa istnieją trzy grupy robocze:

- 1) *Arbeitsgruppe für Geschichte und Landeskunde* (Sekcja historii i krajoznawstwa),

⁷ Jens Hacker, j.w.

- 2) *Arbeitsgruppe für Recht, Staat und Wirtschaft* (Sekcja prawa, państwa i gospodarki),
- 3) *Arbeitsgruppe für Sprache, Literatur und Geistesleben* (Sekcja języka, literatury i życia kulturalnego).

W skład zarządu Towarzystwa wchodzi od r. 1951 następujące osoby: byli wicekanclerz w rządzie Brüninga, Hermann Dietrich ze Stuttgartu, przewodniczący; prof. dr Otto Schiller ze Stuttgartu, wiceprzewodniczący; prof. dr Carl Brinkmann z Tybingi; prof. dr Hans Koch, kierownik Instytutu Europy Wschodniej w Monachium; dr Harald Lauen z Hamburga; prof. dr Josef Matl z Graz; doc. dr Werner Markert z Getyngi; dr Hans Schumann ze Stuttgartu; prof. dr h.c. Thalheim z Berlina oraz prof. dr Erich Thiel z Monachium.

W r. 1954 przewodniczącym Towarzystwa wybrany został dr Wende, były kierownik Wydziału Kultury w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych NRF. Sekretarzem generalnym, a równocześnie naczelnym redaktorem czasopisma „Osteuropa“ został dr Klaus Mehnert, który w okresie II wojny światowej, w latach 1941—1945 był w Szanghaju redaktorem finansowanego przez hitlerowskie MSZ czasopisma „The XXth Century“. Równocześnie był profesorem historii i nauk politycznych na *St. Johns University* i niemieckiej Akademii Medycznej w Szanghaju.

W skład komitetu redakcyjnego czasopisma „Osteuropa“ wchodzi: prof. dr Erwin Koschmieder z Monachium; prof. dr Herbert Ludat z Münster; prof. dr Arthur Luther z Marburga; doc. dr Wernert Markert z Getyngi; dr Klaus Mehnert ze Stuttgartu, dipl. rer. pol. Boris Meissner z Hamburga; prof. dr Gerd von Mende z Düsseldorfu; Hans Mosberg z Kolonii oraz doc. dr Georg von Rauch z Marburga.

Z najważniejszych wydawnictw ciągłych Towarzystwa wymienić należy:

- a) miesięcznik „Osteuropa“. W latach 1951—1956 pismo to było dwumiesięcznikiem. Nosi ono ten sam tytuł co organ *Deutsche Gesellschaft zum Studium Osteuropas* przed r. 1945.
- b) 3 półroczniki: „Osteuropa-Recht“
„Osteuropa-Wirtschaft“,
„Osteuropa-Naturwissenschaft“.
- c) wydawnictwo seryjne „Osteuropa“
- d) wydawnictwo seryjne „Russlandstudien“

Südosteuropa-Gesellschaft (Towarzystwo Południowo-wschodniej Europy) w Monachium posiada mniej więcej te same zadania. Nie jest instytutem naukowo-badawczym *sensu stricto*, lecz popiera badania naukowe związane z obszarem, którym się interesuje. Ma ambicje przyczynienia się do budowy kadr, które zajmą się tym terenem, „kiedy powstaną odpowiednie po temu warunki“. Jest towarzystwem w gruncie rzeczy politycznym, choć nie związanym z jakąkolwiek orientacją partyjno-polityczną, a nie stowarzyszeniem gospodarczym, jak się wyraził jego przewodniczący prof. dr Wilhelm Gülich⁸.

⁸ FAZ nr 79 z 3 IV 58: „Wir wissen zu wenig von Südosteuropa“.

Towarzystwo utworzone zostało w r. 1953 jako zrzeszenie przyjaciół Europy południowo-wschodniej. Celem jego jest popieranie badań naukowych i rozwój stosunków z południowo-wschodnią Europą w dziedzinie kulturalnej i naukowej. Towarzystwo zrzesza znawców tej części Europy i dostarcza zainteresowanym materiałów informacyjnych. Wystąpiło ono w ubiegłych latach z inicjatywą międzynarodowego tygodnia szkół wyższych. Na imprezę tę zaprasza się z reguły młodszych pracowników nauki. Prezesem towarzystwa jest prof. dr Wilhelm Gülich, kierownik Biblioteki Instytutu Gospodarki Światowej na uniwersytecie w Kilonii. Dyrektorem zaś prof. dr Fritz Valjavec, kierownik Instytutu Południowo-Wschodniego w Monachium. Wydawnictwem ciągłym towarzystwa jest rocznik „Südosteuropa Jahrbuch“. Dwa pierwsze tomy tego rocznika, które ukazały się na przełomie r. 1956/57, zawierają referaty i przyczynki do dyskusji z posiedzeń odbytych w latach 1956/1957.

Ostkolleg der Bundeszentrale für Heimatdienst (Kolegium Wschodnie Związkowej Centrali Służby Ojczyźnie). Siedzibą Kolegium jest Kolonia. Powstało ono dn. 22 XI 1957 r. z inicjatywy ministra Schrödera. Według założeń Ministerstwa Spraw Wewnętrznych NRF Kolegium przyczynić się ma do umocnienia „demokracji“ i walczyć z „międzynarodowym komunizmem“ na polu ideologiczno-politycznym.

Koloński Ostkolleg jest w gruncie rzeczy instytucją państwową. *Bundeszentrale für Heimatdienst* bowiem podlega federalnemu Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. Ostkolleg zamierza zachodnioniemieckim intelektualistom, działaczom społeczno-politycznym, prawnikom, duchownym obu wyznań ułatwić poprzez stałe kursy poznanie założeń ideologicznych, ekonomicznych i socjologicznych marksizmu-leninizmu. Tym samym pragnie uzbroić ich do walki z komunizmem. Kierownictwo podkreśla, że placówka ta nie ma charakteru badawczo-naukowego. Inicjator zaś powstania Kolegium, były SA-Mann Schröder oświadcza wręcz, że służyć ma do „ideologicznego zwalczania komunizmu“⁹

Za całokształt pracy odpowiedzialne jest dziesięcioosobowe „dyrektorium“, na którego czele stoi prof. dr Hans Joachim Lieber z Instytutu Europy Wschodniej w Berlinie. W skład dyrektorium wchodzi prof. prof.: Bocheński, Polak, dominikanin, z Uniwersytetu we Fryburgu; Koch, dyrektor Instytutu Europy Wschodniej w Monachium (zmarł 9 IV br.); Markert, dyrektor Instytutu Historii Wschodnio-Europejskiej i Krajoznawstwa na uniwersytecie w Tybindze; Philipp, historyk z Berlina; Rauch z Marburga; Raupach z Wilhelmshaven; Rhode z Marburga; Stöckle z Kolonii i Thalheim z Berlina.

Dyrektorium wybiera raz do roku swego przewodniczącego. Na r. 1957/58 został nim prof. dr Hans Joachim Lieber.

Obok wymienionych profesorów, którzy dojeżdżają na poszczególne kursy, w skład Kolegium wchodzi trzech stałych docentów. Są nimi: dr Wildenmann, socjolog; dr Müller, filozof; dr Ruttman, historyk. Poza tym na wykłady za-

⁹ „Dokumentation der Zeit“, Heft 180 z 20 XII 1958. „Przegląd Zachodni“, 8/91, wrzesień 1958, Londyn.

prasa się wykładowców z innych ośrodków. Przewiduje się również zapraszanie wykładowców zagranicznych, szczególnie tych, którzy niegdys mieszkali w krajach Europy wschodniej.

W ciągu roku planuje się odbycie około 30 kursów. Każdy z nich trwać ma około 7 dni. Każdy też przeznaczony jest dla innej kategorii słuchaczy. A więc osobno dla prawników, oficerów Bundeswehry, przemysłowców, dziennikarzy, nauczycieli, duchownych itd. Szkolenie odbywa się w grupach 40—50 osobowych. Koszta pobytu i utrzymania kursistów pokrywa Kolegium. Pierwszy inauguracyjny kurs odbył się pod koniec listopada 1957 r.

Do omówionych wyżej trzech nadrzędnych instytucji dodać należy utworzony z początkiem września 1958 r. tzw. *Arbeitskreis für Ost-West-Fragen* (Koło Robocze do Zagadnień Wschodu i Zachodu). Koło utworzono w porozumieniu z szeregiem naukowców, publicystów i działaczy zachodniemieckich. Zadaniem ośrodka ma być przeciwstawianie się „ofensywie Wschodu” w płaszczyźnie ideologicznej, jak też ocena zjawisk natury politycznej, kształtujących stosunki pomiędzy Wschodem i Zachodem. To samo dotyczyć ma również problemów naukowych. Wzór i oparcie dla działalności tego aktualnie najmłodszego ośrodka stanowią mają dotychczas już istniejące instytucje reprezentujące *Ostforschung*. Stały sekretariat ośrodka mieści się w Bonn.

Głównymi pracownikami Koła są: prof. Freund, dyrektor Seminarium Wiedzy i Historii Polityki na uniwersytecie w Kilonii, prof. dr Markert, dyrektor Instytutu Historii Wschodnioeuropejskiej i Krajoznawstwa na uniwersytecie w Tybindze, oraz prof. dr Schiller, dyrektor Instytutu Polityki Agrarnej przy Wyższej Szkole Rolniczej w Stuttgart-Hohenheim¹⁰.

b) Poszczególne instytucje

Instytucje, które wymieniamy poniżej, za swój zasadniczy cel uważają działalność naukowo-badawczą. Oczywiście centralnym zainteresowaniem placówek tego typu jest obszar Europy wschodniej i środkowo-wschodniej.

Göttinger Arbeitskreis (Getyńskie Koło Robocze). Zawdzięcza swe powstanie (już pod koniec 1946 r.) mającej się odbyć w Moskwie konferencji ministrów spraw zagranicznych, gdzie strona zachodnia miała reprezentować stanowisko, iż b. Prusy Wschodnie są niezbędne dla rozwoju Niemiec. Koło jest najstarszą placówką „*Ostforschung*” w powojennych Niemczech, a jednocześnie od początku swego istnienia jawnie rewizjonistyczną. Jedną z 200 blisko 200 publikacji Koła nosi tytuł „*Brewiarz Pruski*” („*Preussen-Brevier*”). Przeznaczony głównie dla młodzieży zawiera wypowiedzi przedstawicieli ideologii reprezentowanej przez Prusy. Getyńskie Koło do opracowywania różnych problemów wciąga też specjalistów z poszczególnych dziedzin wiedzy. Ośrodek silnie związany jest z ruchem przesiedleńców, których roszczenia również reprezentuje. Spośród przesiedleńców rekrutuje się większość jego pracowników. Między innymi pracują tu profesorowie i pracownicy dawnych ośrodków „*Ost-*

¹⁰ „*Die Welt*”, nr 209 z 9 września 1958 r.

forschung“ w b. Królewcu i Wrocławiu¹¹. Do prac tych też ośrodków nawiązuje Koło swoje tradycje, nadając między innymi wydawanym przez siebie periodykom tytuły: „Jahrbuch der Albertus Universität zu Königsberg/Pr.“, „Jahrbuch der schlesischen Friedrich-Wilhelm-Universität zu Breslau“. W ich działalności wydawniczej zdecydowanie przeważają elementy propagandowe. O wartości i rodzaju tej propagandy świadczyć mogą fałszerstwa zawarte w broszurze „Die deutschen Ostgebiete jenseits von Oder und Neisse im Spiegel der polnischen Presse“¹².

Koło posiada znaczne wpływy na terenie szkolnictwa w NRF. Dostarcza ono materiałów mających na celu krzewienie tzw. „wiedzy o Wschodzie“ („Ostkunde“) i decyduje o ich doborze w podręcznikach szkolnych. Dla celów tej właśnie „wiedzy o Wschodzie“ wydaje się specjalną serię tzw. „Ostdeutsche Schriftenreihe“. Dotychczas we wspomnianej serii wydano blisko 100 numerów.

Do Zarządu Koła (Vorstand) wchodzi od czasu jego założenia: prof. dr Kraus, przewodniczący; prof. dr. G.v. Selle i dr W. Kutscher. Dyrektorem jest J. Frhr. von Braun.

W skład Komitetu Doradczego (Beirat) wchodzi: prof. dr M. K. Boehm; F. Krech; prof. dr K. O. Kurth; doc. dr W. Markert; prof. dr E. W. Meyer; prof. dr Mortensen, prof. dr K. V. Müller; prof. dr Th. Oberländer; prof. dr Th. Schieder; prof. dr Weizsäcker; F. K. von Zitzewitz-Muttrin. Do Komitetu Doradczego należeli od początku jego istnienia także zmarli prof. prof.: H. v. Dirksen i Schreiber. W ciągu następnych lat do Komitetu Doradczego dokooptowani zostali: w r. 1952 prof. dr Hans von Hentig z Bonn i prof. dr Hans Rothfels z Tybingi; w r. 1953 prof. dr Wolfram z Getyngi, prof. dr Reinhard Wittram; w r. 1957 prof. dr Graf Henning von Borecke - Stargardt. W poszczególnych latach dokooptowane zostały też nieżyjące już osoby: sekretarz stanu D. Ottomar Schreiber (1953), prof. Starlinger (1955), prof. Koch (1955).

Obfitą jest produkcja wydawnicza Getyńskiego Koła Roboczego. Jego najważniejsze wydawnictwa, w większości seryjne, uszeregować można w następujący sposób:

- a) „Jahrbuch der Albertus-Universität zu Königsberg/Pr.“
- b) „Jahrbuch der schlesischen Friedrich-Wilhelm-Universität zu Breslau“.
- c) „Beihefte zum Jahrbuch der Albertina“.
- d) „Ostdeutsche Beiträge aus dem Göttinger Arbeitskreis“.
- e) Książki typu albumowego: „Deutsche Baukunst im Osten“.
- f) Prace typu encyklopedycznego: „Ostdeutschland und Sudetenland“.
- g) Seria dotycząca wschodnich problemów Niemiec: „Die Beziehungen des deutschen Volkes zu seinen östlichen Nachbarn“.

Poważne miejsce w produkcji wydawniczej zajmują wydawnictwa ciągle i periodyki. Getyńskie Koło Robocze wydaje:

¹¹ Por. Sprawozdania z działalności Koła zamieszczone w „Jahrbuch der Albertus Universität Königsberg (Pr.)”.

¹² Por. m. in. „Przegląd Zachodni” 1/1959.

Tygodniki: Pressedienst der Heimatvertriebenen (hvp)

„Archiv“ (biuletyn informacyjny)

„Expelle Press Service“ (EPS)

Dwutygodniki: „Brücke zur Heimat“ (na powielaczu)

„Information del Este Europeo“ (IDE)

W Buenos Aires wychodzi z ramienia Getyńskiego Koła Roboczego:

Dwutygodnik: „Noticias APG“ w języku hiszpańskim oraz portugalskim

Miesięcznik: „Realidades“.

Zaznaczyć należy, że „Pressedienst der Heimatvertriebenen“ w skróconej formie wychodzi również w języku angielskim, portugalskim i hiszpańskim.

Getyńskie Koło Robocze wydaje dwumiesięcznik „Ostdeutscher Literatur-Anzeiger“, redagowany przez Herberta Marziana. Periodyk ten zawiera dane bibliograficzne obejmujące wydawnictwa niemieckie i zagraniczne, dotyczące zakresu zainteresowań Koła.

Przy Getyńskim Kole czynna jest placówka zbiorcza prasy przesiedleńczej, znana pod nazwą *Sammelstelle der Presse der Heimatvertriebenen*. Zbiera się tam na bieżąco i przechowuje 368 periodyków ukazujących się co najmniej 4 razy do roku. Przy czym zbiera się gazety w języku niemieckim wydawane nie tylko w Niemczech, ale również we Francji, Kanadzie, USA, Brazylii, Argentynie, Chile i w Afryce Południowej.

Przy współpracy Centralnego Katalogu Prasy Niemieckiej w Bremen, który pracuje pod kierunkiem dra Hansa Jessena, przystąpiono do utworzenia Archiwum Mikrofilmów. W ten sposób opracowuje się czasopisma wychodzące przed 1945 r. na dawnych terenach wschodnich Rzeszy. Jak dotąd wykonano 19 mikrofilmów.

W Kole czynne są tzw. lektoraty prasy zagranicznej (*Lektorate der ausländischen Presse*). Studiuje się tam na bieżąco 89 polskich czasopism (w tym 9 emigracyjnych), 36 czeskich (w tym 13 emigracyjnych). Lektoraty — jak wynika ze sprawozdania za r. 1957/58 — umożliwiły opracowanie w okresie sprawozdawczym 104 tematów dotyczących zagadnień polskich i czeskich. Z lektoratami ściśle powiązane jest Archiwum Koła, które posiada 190 „teczek“ problemowych. Ilość wycinków wynosi około 60 000.

Getyńskie Koło dostarcza również materiałów na użytek prasy przesiedleńczej i radia NRF.

Johann-Gottfried — Herder — Institut (Instytut im. J. G. Herdera) pozostaje w ścisłym związku z Johann-Gottfried — Herder Forschungsrat (Rada Badawcza im. J. G. Herdera). Obie instytucje powstały w 1950 r. w Marburgu. Przewodniczącym Rady Badawczej im. J. G. Herdera jest prof. dr Herman Aubin; jej dyrektorem natomiast, a równocześnie kierownikiem Instytutu J. G. Herdera został prof. Erich Keyser. Ukazujący się w Düsseldorfie „Freies Volk“ z dn. 9 III 1955 r. przytacza słowa tego ostatniego, które pisał jeszcze 1 IX 1944 r. w hitlerowskim organie „Wille und Macht“¹³.

¹³ „Dokumentation der Zeit“ nr 180 z 20 XII 1958.

„... Dopiero zwycięstwo niemieckich wojsk, wojsk wszystkich niemieckich szczepliów, walczących pod dowództwem Adolfa Hitlera, zmiotło jesienią 1939 r. koszmarny Wersalu. Granica Kraju Nadwiślańskiego jako granica nowego okręgu Rzeszy Danzig-Westpreussen przesunięta została daleko na południowy wschód”.

Współpracownikami Instytutu im. J. G. Herdera są: dyrektor biblioteki dr Helmuth Weiss, prof. dr Ernst Birke; Rudolf Neuman (*Dipl.-Volkswirt*), doc. dr Gothold Rhode, dr Ernst Bahr, dr Rudolf Urban, dr Richard Breyer, dr Karl Hackmann oraz dr Heinrich Jilek.

Celem ośrodka jest:

„... popieranie wszystkich prac naukowych, których przedmiotem badań są kraje, narody i państwa środkowo-wschodniej Europy tak w aspekcie historycznym jak i współczesnym, przy czym przez pojęcie środkowo-wschodniej Europy należy rozumieć w pierwszym rzędzie wschodnie tereny niemieckiej Rzeszy (mowa tu o polskich Ziemiach Zachodnich — J. S.), jak również Czechosłowację, Polskę, Litwę i Estonię”¹⁴.

Instytut dzieli się na następujące sekcje:

- 1) *Fachgruppe für Vorgeschichte* (Sekcja prehistorii); Kierownik: prof. dr Wolfgang La Baume z Marburga;
- 2) *Fachgruppe für Staats- und Sozialwissenschaften* (Sekcja nauk społecznych i wiedzy o państwie); Kierownik: N. N.
- 3) *Fachgruppe für Geistesgeschichte* (Sekcja historii kultury); Kierownik: prof. dr Walter z Fryburga;
- 4) *Fachgruppe für Volkskunde* (Sekcja ludoznawstwa); Kierownik: prof. dr Bruno Schier z Münster;
- 5) *Fachgruppe für Kunstgeschichte* (Sekcja historii sztuki); Kierownik: prof. dr Grundmann z Hamburga;
- 6) *Baltische Historische Kommission* (Bałtycka Historyczna Komisja); Kierownik: prof. dr Reinhard Wittram z Getyngi;
- 7) *Historische Kommission für Pommern* (Historyczna Komisja do Spraw Pomorza); Kierownik: radca Archiwum Państwowego, dr Franz Egel z Hanoweru;
- 8) *Historische Kommission für Ost- und Westpreussische Landesforschung* (Historyczna Komisja dla badań krajoznawczych Prus Wschodnich i Zachodnich); Kierownik: prof. dr Erich Keyser z Marburga;
- 9) *Historische Kommission für Posen und das Deutschtum in Polen* (Historyczna Komisja dla spraw Poznania i niemieczyny w Polsce); Kierownik: prof. dr Walter Kuhn z Hamburga;
- 10) *Historische Kommission für Schlesien* (Historyczna Komisja do Spraw Śląska); Kierownik: prof. dr Herbert Schlenger z Grazu;
- 11) *Historische Kommission der Sudetenländer* (Historyczna komisja krajów sudeckich); Kierownik: dr Kurt Oberdorfer z Ludwigshafen.

¹⁴ „Dokumentation der Zeit”, nr 180 z 20 XII 1958 „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”. Stuttgart 1956, Heft 9 s. 569.

Rada Badawcza im. J. G. Herdera organizuje ponadto co pół roku tzw. *Arbeitstagungen für junge Ostforscher und Studenten* (Narady robocze dla młodych badaczy Wschodu i studentów). Organizatorem i inicjatorem tych narad jest prof. dr Herbert Schlenger.

Biblioteka Instytutu im. J. G. Herdera należy do największych tego rodzaju. Posiada 40 000 tomów. Samej Polski dotyczy ponad 19 000 tomów, a więc połowa całego księgozbioru. Literaturę dotyczącą Czechosłowacji określa się na 4 500 tomów, a kraje bałtyckie są tematem 3 500 tomów. Dział kartograficzny posiada 5 600 map i ponad 100 atlasów. Trzon biblioteki stanowi katalog centralny piśmiennictwa naukowego, dotyczącego Europy środkowo-wschodniej. W skład biblioteki wchodzi również tzw. *Archiv der Universität Königsberg*, jedyna biblioteka ośrodka badawczego „*Ostforschung*“ ewakuowana na czas.

Instytut zaopatrywany jest na bieżąco w wydawnictwa naukowe niemieckie i zagraniczne. To samo dotyczy prasy codziennej, której wycinki przechowywane są w archiwum prasowym. Istnieje również archiwum fotograficzne i filmowe.

Instytut posiada własne *atelier* fotograficzne, warsztat kartograficzny i rotaprintową drukarnię.

Na żądanie władz NRF Instytut im. J. G. Herdera opracowuje memoriały i opinie o krajach Europy środkowo-wschodniej.

Najogólniej rzecz biorąc, *J. G. Herder Forschungsrat* ogłasza drukiem następujące wydawnictwa ciągle i seryjne:

- 1) „*Marburger Ostforschungen*“. Seria zapoczątkowana w 1953 r.
- 2) „*Ostmitteleuropa in Vergangenheit und Gegenwart*“. Pierwszy tom serii ukazał się w 1955 r.
- 3) „*Zeitschrift für Ostforschung*“. Wydawnictwo ciągle. Ukazuje się już 8-my rok. W skład komitetu redakcyjnego wchodzi profesorowie: H. Aubin, E. Keyser oraz H. Schlenger (podtytuł brzmi „*Länder und Völker im Östlichen Mitteleuropa*“).

Z ważniejszych pracy zwartych wymienić można:

- 1) „*Ostdeutschland unter fremder Verwaltung 1945—1955*“.
- 2) „*Die Sowjetisierung Ostmitteleuropas 1945—1955*“.
- 3) „*Westpreussen-Danzig 1945—1955*“.

J. G. Herder-Institut wydaje:

- 1) „*Wissenschaftlicher Dienst*“. Miesięcznik. Wychodzi obecnie już 8-my rok. Opiera się na wycinkach z prasy krajów Europy środkowo-wschodniej. Informuje na tej podstawie o wydarzeniach w tej części Europy.
- 2) „*Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ostmitteleuropas*“. Ukazywały się w latach 1951—1956.
- 3) „*Wissenschaftliche Übersetzungen*“. W serii tej od r. 1950 ukazuje się szereg tłumaczeń z prac naukowych, głównie z polskich i czeskich. W serii tej ukazały się również tłumaczenia niektórych prac Instytutu Zachodniego.

Osteuropa-Institut (Instytut Europy Wschodniej) w Monachium utworzono w lutym 1952 r. Ma on kontynuować działalność byłych ośrodków

Ostforschung w Królewcu i Wrocławiu, powstał przy poparciu rządu federalnego i krajowego Bawarii. Instytut stawia sobie za zadanie prowadzenie badań nad zagadnieniami Europy wschodniej, opracowywanie wyczerpujących memoriałów, wyjaśnień i odpowiedzi z tego zakresu na użytek zainteresowanych ministerstw (obrony, przemysłu, handlu itp) oraz przygotowanie nowych kadr specjalistów. Placówka ta zastępuje nie istniejący na Uniwersytecie Monachijskim Instytut historii wschodnioeuropejskiej i urzęduje seminaria historii wschodnioeuropejskiej oraz ćwiczenia z zakresu historii rosyjskiej.

Instytut specjalizuje się nie tyle w ogólnych zagadnieniach politycznych *sensu stricto*, ile w badaniach dotyczących poszczególnych regionów Europy wschodniej. W centrum jego zainteresowania znajduje się północno-wschodnia Europa (Rosja, Ukraina, Białoruś i Polska). Instytut zajmuje się podstawowymi badaniami z zakresu krajoznawstwa, historii, kościoła, gospodarki i prawa tej części Europy. Pracownicy Instytutu biorą czynny udział w akcjach odczytowych.

Biblioteka Instytutu specjalizuje się w kompletowaniu wydawnictw wschodnioeuropejskich i opracowuje katalog rzeczowy piśmiennictwa dotyczącego problemów zachodnich i wschodnich Słowian. Posiada około 10 000 tomów i ponad 1 000 pozycji kartograficznych.

Na czele Instytutu stał od r. 1952 zmarły w kwietniu br. prof. dr Hans Koch, który w latach 1934—1945 był kolejno dyrektorem dawnego *Osteuropa-Institut* w Królewcu, Wrocławiu i Wiedniu. Prowadził on niezwykle ożywioną działalność propagandowo-polityczną, wyrażającą się w organizowaniu i wygłaszaniu odczytów, wykładów na tematy polityczne oraz czynnym uczestniczeniu w wiecach. Prof. dr Hans Koch był wykładowcą Wyższej Szkoły Politycznej w Monachium, osobistym doradcą Adenauera i wchodził w skład rządowej delegacji NRF na rozmowy w Moskwie w 1955 r. Prof. dr H. Koch był równocześnie przewodniczącym tzw. *Arbeitskreis für Ostfragen* (Koło Robocze do Zagadnień Wschodnich) w ramach *Deutsche Gesellschaft für Wissenschaft und Forschung* (Niemieckie Stowarzyszenie do Spraw Naukowo-Badawczych), które ukonstytuowało się przy *Osteuropa-Institut*. Do Stowarzyszenia tego należą naukowcy, którzy wydają prace historyczne, polityczne, polityczno-gospodarcze i krajoznawcze o Europie wschodniej.

Osteuropa-Institut w Monachium wydaje następujące wydawnictwa seryjne:

- 1) „Veröffentlichungen des Osteuropa-Institut München“. Z serii tej ukazało się dotąd 14 tomów, pod redakcją prof. dr Hansa Kocho.
- 2) „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas“. W latach 1953—1957 ukazało się z tej serii 5 tomów. Redaktorem naczelnym jest również prof. dr Hans Koch.
- 3) „Volkswirtschaftliche Schriften“.
- 4) „Schriften des Arbeitskreises für Ostfragen“. Do r. 1958 ukazały się 4 tomy.

Arbeitsgemeinschaft für Osteuropaforschung (Stowarzyszenie Pracy dla Badań nad Europą Wschodnią) powstało jesienią 1951 r. w Ge-

tyndze. Kierownikiem został prof. dr Werner Markert. Z jego powołaniem na uniwersytet w Tybindze przeniesiono tam również siedzibę Stowarzyszenia. W Tybindze powstała też swego rodzaju „unia personalna“, jako że prof. dr W. Markert jest jednocześnie dyrektorem Instytutu Historii Wschodnioeuropejskiej i Krajoznawstwa na tamtejszym uniwersytecie (*Institut für osteuropäische Geschichte und Landeskunde an der Tübinger Universität*). Obie instytucje dzielą te same pomieszczenia.

O zadaniach obu instytucji mówi prof. Markert w sposób następujący:

„... Wspólnym zadaniem zespolonych przedstawicieli bliskich współczesnemu *Ostforschung* dyscyplin winno być ujęcie zagadnień historycznych i zjawisk współczesnych w wielowarstwowych związkach przyczynowych. Cel ten winien być osiągnięty bądź to drogą przedyskutowania historycznych aspektów, których źródła dopiero dziś stoją otworem dla krytycznego ich ujęcia, bądź też w wielostronnym, starannym udokumentowaniu wypadków wojennych i powojennych, któremu ustąpić winno przedwczesne uogólnienie”¹⁵.

Arbeitsgemeinschaft für Osteuropaforschung w Tybindze wydaje następujące wydawnictwa seryjne:

- 1) „Forschungsberichte und Untersuchungen zur Zeitgeschichte“. Seria zapoczątkowana w r. 1953, pod redakcją prof. dra Markerta.
- 2) „Osteuropa-Handbuch“. *Band I: Jugoslawien* ukazał się w 1954 r. *Band II Polen* w 1958 r. *Band III: Russland* w przygotowaniu.
- 3) „Nachweise und Dokumente zur Osteuropaforschung“. Herausgegeben von Wernert Markert. Verzeichnis der Bestände sowjetischer Zeitschriften in westdeutschen Bibliotheken von 1945—1953. Forschungsstelle Göttingen 1953.

Institut für Osteuropäische Geschichte und Landeskunde wydaje wydawnictwa seryjne pt.: „Beiträge zur Geschichte Osteuropas“. Również w tym wypadku wydawcą jest, jak i poprzednio, prof. dr Werner Markert.

Sudetendeutsches Archiv (Sudecko-niemieckie Archiwum) w Monachium stawia sobie za cel ujęcie całego piśmiennictwa naukowego dotyczącego Sudetów. Sudety są tu oczywiście rozumiane jako „sudetendeutsche Heimat“. Niezależnie od wyczerpującej bibliografii z wyszczególnieniem, gdzie dane prace się znajdują, Archiwum zabiega o zebranie u siebie całości jak najszerzej pojętych publikacji dotyczących Sudetów, bez względu na język i miejsce, gdzie się ukazały. Kierownikiem Archiwum jest Anton F. Wuschek.

Sudetendeutsches Archiv wydaje seryjnie:

- 1) „Schriftenreihe des Sudetendeutschen Archivs: Dissertationen zur Problematik des böhmisch-mährischen Raumes“.
- 2) Tygodnik w języku angielskim: „Sudeten-Bulletin“.

Ostdeutsche Akademie (Akademia Wschodnio-Niemiecka) wywodzi się z założonej w sierpniu 1951 r. *Norddeutsche Akademie* (Akademia północno-

¹⁵ Prof. dr W. Markert w przedmowie do „Osteuropa-Handbuch“. *Band I: Jugoslawien*, 1954 za Jens Hacker, *Die Entwicklung der Ostforschung seit 1945*.

niemiecka). Zmiany nazwy dokonano w 1954 r. Placówka ta jest instytucją, zajmującą się obserwowaniem zmian kulturalnych i społecznych zachodzących na terenach, zamieszkałych poprzednio i obecnie przez przesiedleńców, którym stara się komunikować wyniki swoich badań odpowiednio skomentowane. Działalność ta obliczona jest w pierwszym rzędzie na młodzież przesiedleńczą. Urządza się kursy, szkolenia i narady na temat NRD i polskich Ziem Zachodnich. Cykle wykładów noszą takie tytuły jak „Mitteldeutsche und ostdeutsche Gegenwartskunde“, „Gesamtdeutschland in Europa“, itp. W okresie od 1954 do 1958 r. urządzono 30 tzw. „SBZ-Kurse“ (Kursy na tematy NRD-J. S.), których tematyka przejawiała wyraźnie wrogie nastawienie do NRD¹⁶.

Organem Akademii jest miesięcznik pt. „Mitteilungen der Ostdeutschen Akademie“, którego pierwszy numer ukazał się w grudniu 1954 r. Jako wydawca figuruje prof. dr Max Hildebert. Swego rodzaju mutacją tego miesięcznika jest tzw. „Ostbrief“, który w formie manuskryptu przekazują „Mitteilungen der Ostdeutschen Akademie“ swym sympatykom.

Dyrektorem *Ostdeutsche Akademie* w Lüneburgu jest prof. dr M. H. Böhm. Współpracownikami: Edwin Gülcher, Karl Jering, Helmuth Rogge, Gustav Baranowski.

Südost-Institut (Instytut Południowo-Wschodni) w Monachium¹⁷ zajmuje się wyłącznie obszarem Europy południowo-wschodniej. Istnieje on od dnia 23 czerwca 1930 r., kiedy to utworzony został przy Uniwersytecie Monachijskim. *Südost-Institut* stawia sobie za zadanie prowadzenie prac naukowo-badawczych z zakresu historii powszechnej, krajoznawstwa, kultury i gospodarki krajów Europy południowo-wschodniej. Prowadzi w tym zakresie również działalność wydawniczą. Przez pierwsze pięć lat istnienia Instytutu kierownikiem jego był prof. dr Karl Alexander von Müller, a następnie geograf monachijski, prof. dr Fritz Machatschek, od r. 1951 stanowisko to piastował dyrektor ministerialny R. Karl August Fischer. Od 1 lipca 1955 r. pracami Instytutu kieruje prof. dr Fritz Valjavec. Instytut posiada archiwum, gdzie gromadzi się również wycinki prasowe; najstarsze pochodzą z r. 1871. Ilość wycinków wynosi 60 000 sztuk.

Südost-Institut w Monachium wydaje następujące wydawnictwa ciągle i seryjne:

- 1) „Wissenschaftlicher Dienst Südeuropa“. Miesięcznik ukazujący się pod redakcją Fritza Valjaveca. Informuje na bieżąco o Europie południowo-wschodniej.
- 2) „Südost-Forschungen“. Kwartalnik. Zawiera rozprawy historyczne niemieckich i zagranicznych uczonych, jak również sprawozdania i referaty.
- 3) „Südosteuropa-Bibliographie“. Bibliografia specjalistyczna nowości wydawanych w krajach Europy południowo-wschodniej, jak również publikacje traktujące o nich.

¹⁶ „Ost-West-Kurier” nr 44 z listopada 1958 r. s. 8.

¹⁷ „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”, Stuttgart 1957, Heft 1.

- 4) „Südosteuropäische Arbeiten“. Wydawnictwo seryjne większych zwar-
tych prac Instytutu.
- 5) „Untersuchungen zur Gegenwartskunde Südosteuropas“. Wydawnictwo
to opiera się na zbiorach materiałowych Instytutu.

B. Placówki uniwersyteckie

Ostforschung w swoim nurcie uniwersyteckim zajmuje się w 80% zagadnie-
niami z zakresu slawistyki, historii, religioznawstwa i filozofii, podczas gdy na
nauki prawne, prawno-ustrojowe, ekonomię i geografę przypada pozostałe 20%.

Najsilniej reprezentowany jest nurt ten na tzw. *Freie Universität Berlin*, gdzie
obok katedr slawistyki i wschodnioeuropejskiej historii istnieją również katedry
prawa i gospodarki wschodnioeuropejskiej. Tam też działa najsilniejszy ośrodek
uniwersyteckiego *Ostforschung*. Jest nim:

Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin
(Instytut Europy Wschodniej przy Wolnym Uniwersytecie w Berlinie)¹⁸.

Oficjalne otwarcie Instytutu nastąpiło 24 listopada 1951 r. Jego zasadnicze
zainteresowanie stanowi ZSRR, Polska i Czechosłowacja. Pozostałe kraje Europy
wschodniej i południowo-wschodniej traktuje raczej marginesowo.

Statut *Osteuropa-Institut* tak formułuje zadania tej placówki:

- 1) Badanie życia kulturalnego, prawnego, gospodarczego i społecznego
wschodniej Europy, tak w aspekcie historycznym jak i współczesnym
ze szczególnym uwzględnieniem Związku Radzieckiego i Polski.
- 2) Wychowanie nowych kadr naukowców w swej dziedzinie badań.
- 3) Organizowanie publicznych wykładów, posiedzeń, kursów i zebrań szko-
leniowych.
- 4) Publikowanie prac naukowych.
- 5) Udostępnianie wyników badań z przystosowaniem ich do praktycznych
potrzeb gospodarczych, prawnych i administracyjnych oraz przekazywanie
ich w odpowiedniej formie do publicznej wiadomości.

Osteuropa-Institut podlega bezpośrednio rektorowi zachodnio-berlińskiego
uniwersytetu. Instytut dzieli się na następujące wydziały:

- 1) *Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen* (Wydział języków i li-
teratur słowiańskich). Pierwszym dyrektorem Wydziału był prof. dr Max
Vasmer. Od 1 VI 1958 r. dyrektorem jest prof. dr Valentin Kiparsky.
- 2) *Abteilung für Osteuropäische Geschichte* (Wydział historii wschodnio-
europejskiej). Dyrektorem jest prof. dr Werner Philipp.
- 3) *Abteilung für Osteuropäisches Recht* (Wydział prawa wschodnioeuropej-
skiego). Dyrektorem jest prof. dr Walter Meder.
- 4) *Abteilung für Osteuropäische Wirtschaft* (Wydział wschodnioeuropejskiej
gospodarki). Posiada dwie sekcje: I *Volkswirtschaft* (gospodarka rolna).

¹⁸ „Osteuropa-Institut an der freien Universität Berlin, Tätigkeitsbericht 1951/58“,
Berlin 1958.

II *Betriebswirtschaft* (Gospodarka zakładowa). Dyrektorem jest prof. dr Thalheim.

- 5) *Abteilung für Osteuropäische Landeskunde*. (Wydział wschodnioeuropejskiego krajoznawstwa). Stanowisko dyrektora dotychczas nie obsadzone.
- 6) *Abteilung für Osteuropäische Soziologie*. (Wydział Wschodnioeuropejskiej Socjologii). Dyrektorem jest prof. dr Hans-Joachim Lieber.
- 7) *Sektion für Medizin in Osteuropa*. (Sekcja Zagadnień Medycyny we Wschodniej Europie). Kierownikiem naukowym jest prof. dr Max Brandt
- 8) *Referat für Sowjetpädagogik*. (Referat pedagogiki radzieckiej). Stanowisko kierownika dotąd nie obsadzone.
- 9) *Referat für Osteuropäische Kunstgeschichte*. Kierownikiem naukowym jest dr Walter Loeschke.

Funkcję dyrektora całego Instytutu pełnią na okres jednego roku akademickiego poszczególni dyrektorzy wydziałów¹⁹. Obecnie dyrektorem jest prof. dr Hans Joachim Lieber.

Centralny sekretariat Instytutu prowadzi dr Georg Kennert. Dyrektor całości reprezentuje również Instytut na zewnątrz.

Instytut prowadzi niezwykle ożywioną działalność pedagogiczną. W roku akademickim 1957/58 studiowało tu 186 studentów, z tego 90 przedmiot główny, a 96 przedmiot poboczny. W czasie od 1 stycznia 1956 r. do 31 grudnia 1957 r. złożono w Instytucie 14 dysertacji, 10 prac dyplomowych i 3 egzaminy państwowe.

Niezależnie od tej ogólnej pracy pedagogicznej, Instytut prowadzi dwuletnie studium uzupełniające dla absolwentów szkół wyższych, głównie dla prawników, ekonomistów i publicystów. Każdy z nich otrzymuje stypendium z funduszu tzw. *Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft*. Studium kończy się egzaminem. Przerabia się wyłącznie zagadnienia dotyczące Europy wschodniej.

W pierwszym studium trwającym od 1 listopada 1954 do 30 września 1956 r. brało udział 20 stypendystów. Wszyscy z nich zdali egzamin i natychmiast otrzymali właściwą do ich przygotowania pracę.

Drugi kurs rozpoczął się 1 kwietnia 1957 r. Uczestniczy w nim 27 osób.

Obok działalności pedagogicznej prowadzi się równoległe pracę naukowo-badawczą. Niezależnie od opublikowanych drukiem dysertacji, prac dyplomowych i egzaminów państwowych, sprawozdanie z r. 1958 wylicza 32 tematy znajdujące się aktualnie na warsztacie poszczególnych wydziałów.

Osteuropa-Institut organizuje zjazdy i narady specjalistów zajmujących się zagadnieniami wschodnimi. Przeciętnie bierze w nich udział około 100 osób. Z tej racji zaprasza się specjalistów spoza Instytutu dla wygłoszenia referatów. W czasie od 26 VI 1952 do 14 II 1958 r. ogłoszono 53 referaty.

¹⁹ Wyboru dyrektora dokonuje tzw. dyrektorium, w którego skład wchodzi wszyscy dyrektorzy wydziałów. Dyrektorium to może wprowadzać zmiany w kolejności wyboru dyrektora całego Instytutu.

Z kolei pracownicy naukowcy Instytutu w samym tylko 1957 r. ogłosili 108 odczytów w Berlinie, 202 na terenie NRF i 5 poza granicami kraju.

Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin wydaje:

- 1) „Berichte des Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin“. Wydawnictwo seryjne. Dzieli się na zeszyty poświęcone zagadnieniom prawa, gospodarki i medycyny. Do 1958 r. ukazało się 36 zeszytów. Cena ich jest niezwykle niska, przez co zamierza się udostępnić te publikacje jak najszerszym masom. Od wiosny 1958 r. Instytut wydaje również zeszyty z zakresu znajomości medycyny radzieckiej pt. „Aktuelle Fragen der Sowjetmedizin“.
- 2) „Slavistische Veröffentlichungen“ wydawane przez Maxa Vasmera. Do r. 1958 wyszło 16 tomów.
- 3) „Historische Veröffentlichungen: Forschungen zur osteuropäischen Geschichte“, Wydawane przez Horsta Jablonowskiego i Wernera Philippa. W latach 1954—1957 ukazało się 5 tomów.
- 4) „Wirtschaftswissenschaftliche Veröffentlichungen“ wydawane przez Karla Thalheima. Do r. 1958 ukazało się 6 tomów.
- 5) Półrocznik „Zeitschrift für Slavische Philologie“. Wydaje prof. dr Max Vasmer wspólnie z prof. drem Margarethe Woltner. Od r. 1924 ukazało się dotychczas 26 tomów.
- 6) Pracownicy Instytutu wydali również szereg prac zwartych względnie publikują swe artykuły w innych czasopismach. Sprawozdanie *Osteuropa-Institut* z r. 1958 wlicza 47 takich ważniejszych prac.

W dniu 1 I 1958 r. Instytut zatrudniał 43 pracowników naukowych, 13 pomocniczych pracowników naukowych, 18 urzędników i 3 pracowników fizycznych. 32 osoby pracowały na etatach, pozostali na pracach zleconych.

Osteuropa-Institut w Berlinie utrzymuje ścisły kontakt z innymi placówkami *Ostforschung* na terenie NRF. Szczególnie ścisłe więzy łączą go z *J. G. Herder-Institut* i *Osteuropa-Institut* w Monachium, z którym w październiku 1953 r. utworzono wspólny komitet roboczy (*Arbeitsausschuss*).

Na tym samym Uniwersytecie Berlińskim istnieje również inny ośrodek uwzględniający w swych pracach badawczych tematykę „*Ostforschung*“. Jego oficjalna nazwa brzmi: *Friedrich Meinecke-Institut an der Freien Universität Berlin*. Dyrektorem Instytutu jest prof. dr Hans Herzfeld. Instytut wydaje rocznik pt. „*Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands*“. Początkowo rocznik nosił nazwę „*Jahrbuch für Geschichte des Deutschen Ostens*“. W r. 1958 ukazał się jego VI tom.

Institut für Weltwirtschaft (Instytut Gospodarki Światowej) przy Uniwersytecie w Kilonii wznowił swą pracę w 1948 r. Jego dyrektorem jest prof. dr Fritz Baade. Wyniki swych badań przekazuje czynnikom gospodarczym i administracji gospodarczej. Prowadzi prace badawcze nad możliwościami rozszerzenia niemieckiego handlu zagranicznego i pełnego włączenia go do gospodarki światowej. W Instytucie prowadzi się również badania nad

Europą wschodnią w zakresie specjalności Instytutu. Pracują tam eksperci spraw gospodarczych Europy wschodniej i południowo-wschodniej tacy jak dr Georg W. Stobel i dr Theodor Zotschew oraz prof. dr Herman Gross. Instytut posiada słynną na cały świat bibliotekę gospodarczą, która liczy obecnie około 700 000 tomów. Jest ona największą tego rodzaju na świecie. W bibliotece tej zgromadzono również obszerny materiał z zakresu gospodarki krajów Europy wschodniej i południowo-wschodniej.

Instytut wydaje:

- 1) „Die Weltwirtschaft“. Półrocznik. Ogłasza sprawozdania ze Związku Radzieckiego, Polski, Czechosłowacji, Węgier i Rumunii.
- 2) „Weltwirtschaftsarchiv“.
- 3) „Kieler Studien“.
- 4) „Kieler Vorträge“.

Wyróżnić tu należy tzw. *Wirtschafts-Archiv*, będący wydziałem Instytutu. Kierownikiem jest dr Roman Muziol. Placówka ta w ostatnich latach szczególnie zajmuje się zagadnieniami wschodnimi.

Ogólnie rzecz biorąc, pozostałe placówki „Ostforschung“ w jego nurcie uniwersyteckim ująć można w następujący sposób. Na wyższych uczelniach NRF istnieje:

- 16 katedr slawistyki, językoznawstwa i literatury wschodnio-europejskiej.
- 6 katedr historii wschodnio-europejskiej
- 2 nowo utworzone katedry „wiedzy o wschodzie“ (*Lehrstühle für Ostkunde*) na Uniwersytecie Kilońskim
- 1 katedra europejskiej socjologii i polityki na uniwersytecie w Monachium (*Lehrstuhl für Gesellschaft und Politik Osteuropas*)
- 1 katedra historii agrarno-gospodarczej i osadnictwa europejskiego wschodu na uniwersytecie w Giessen (*Lehrstuhl für Agrar-, Siedlungs- und Wirtschaftsgeschichte des europäischen Ostens*)
- 6 instytutów specjalistycznych. Są to:

1) *Institut für osteuropäische Geschichte und Landeskunde* (Instytut Wschodnio-Europejskiej Historii i Krajoznawstwa) w Tybindze. Dyrektorem jest prof. dr Werner Markert.

2) *Institut für Osteuropakunde mit der Abteilung Osteuropäische Geschichte* (Instytut Wiedzy o Europie Wschodniej z Wydziałem Wschodnio-europejskiej historii) z siedzibą w Moguncji. Dyrektorem instytutu jest prof. dr Gotthold Rhode.

3) *Institut zum Studium für Sowjetwirtschaft* (Instytut Studiów nad Gospodarką Radziecką) w Wilhelmshaven. Dyrektorem jest prof. dr Hans Raupach.

4) *Institut für Ostrecht* (Instytut Prawa Wschodniego) w Monachium. Dyrektorem jest prof. dr Reinhard Maurach. Instytut wydaje: „Studien des Instituts für Ostrecht an der Universität München“.

5) *Institut für Ostkirche*. (Instytut do Spraw Kościoła Wschodniego) w Münster. Wchodzi w skład wydziału teologii ewangelickiej tamtejszego uniwersytetu. Dyrektorem jest prof. dr Stupperich.

6) *Institut für kontinentale Agrar- und Wirtschaftsforschung* (Instytut Badań Kontynentalnego Rolnictwa i Gospodarki) w Giessen. Wydaje seryjnie „Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des Europäischen Ostens“. Dyrektorem Instytutu jest prof. dr Herbert Ludat²⁰.

Wymienione dotąd stowarzyszenia, instytuty i katedry uchodzą również w NRF za placówki *Ostforschung* w całym tego słowa znaczeniu²¹. O nich też tylko pisze się w większości oficjalnych wykazów i sprawozdań działalności tego kierunku.

C. Ostforschung w innych placówkach

Niezależnie jednak od przedstawionych powyżej placówek istnieje na terenie NRF szereg Instytucji, które choć nie zajmują się wyłącznie tematyką wschodnią, to jednak wkład ich do tzw. „Ostforschung“ jest znaczny. Nie można powiedzieć, by zajmowały się tym zagadnieniem marginesowo, mimo swych na pozór nic wspólnego z badaniem zagadnień wschodnich. A oto kilka z nich:

Ausland- und Dolmetscherinstitut der Johannes-Gutenberg Universität (Instytut Zagraniczny i Tłumaczy Uniwersytetu Jana Gutenberga) w Moguncji, z siedzibą w Germersheim. Instytut ten wydał niedawno obszerną pracę pt. „Das Sowjetsystem in der heutigen Welt“ Artykuły tej pracy wyszły spod pióra szeregu ekspertów zagadnień wschodnich.

Institut für europäische Politik und Wirtschaft (Instytut Polityki i Gospodarki Europejskiej) we Frankfurcie nad Menem. Jest to instytut badawczy Niemieckiego Towarzystwa Polityki Zagranicznej (*Deutsche Gesellschaft für auswärtige Politik*). W wydawanej przez Instytut serii „Dokumente und Berichte des Europa-Archivs“ ukazał się szereg artykułów na temat Związku Radzieckiego.

Deutsches Institut für Wirtschaftsordnung (Niemiecki Instytut dla Spraw Organizacji Gospodarki) w Berlinie, znany poprzednio pod nazwą *Institut für Konjunkturforschung* (Instytut Badań Koniunktury). W wydawanej przez Instytut ten serii „A („Forschung“) ukazały się opracowania krajów Europy wschodniej.

Hochschule für Politische Wissenschaften (Wyższa Szkoła Nauk Politycznych) w Monachium. Jej protektorem był prof. dr Hans Koch. Na terenie szkoły urząda się tzw. *Ostseminare*. Referaty wygłaszane na tych seminariach ogłasza się drukiem. Jak dotąd ukazały się zbiory referatów wygłoszonych na pierwszym i drugim seminarium. Są to: „Der deutsche Osten“ z 1955 r. oraz „Deutsch-Slawische Gegenwart“ z 1956 r.

²⁰ „Dokumentation der Zeit“, Heft 180 z 20 XII 1959. — oraz Jens Hacker, j. w.

²¹ Jens Hacker, j. w.

Institut für Kultur und Sozialforschung (Instytut Badawczy dla Zagadnień Kultury i Stosunków Społecznych) w Monachium. Na czele Instytutu stoi prof. dr Josef Hanika, dyrektorem jest prof. dr Helmut Preidel. Obok zagadnień ludoznawczych Instytut stawia sobie za cel studiowanie procesów społecznych związanych z przeprowadzonym po wojnie przesiedleniem ludności. Wydaje seryjnie tzw. „Schriften des Instituts für Kultur- und Sozialforschung e. V. in München“. Jako wydawcy figurują: prof. dr Josef Hanika, doc. dr Eugen Lemberg i dr Josef Maria Ritz.

Ta ostatnia placówka silnie związana jest z ruchem przesiedleńców. Organizacje przesiedleńcze różnego typu i szczebla organizują własne ośrodki badań i wiedzy o Wschodzie. Nie sposób wszystkich tu wyliszyć, ze względu na wielką ich ilość. Oczywiście działalność ich posiada głównie charakter propagandowy. Noszą one takie nazwy jak *Arbeitskreis*, *Arbeitsgemeinschaft*, *Kulturwerk* itd. Zadaniem tych zrzeszeń i instytucji jest kultywowanie tradycji tych regionów, w których zamieszkiwała poprzednio dana grupa przesiedleńców i dostarczanie jej informacji z tego zakresu.

Z bardziej znanych to:

Ostdeutscher Kulturrat (Wschodnio-niemiecka Rada Kulturalna) w Bocz. Przewodniczącym jest dr Henckel v. Donnersmarck. Rada wydaje od r. 1954 rocznik pod tytułem: „Ostdeutsche Wissenschaft“. Czasopismo wydawane jest przez M. H. Böhma, F. Valjaveca i W. Weizsäckera.

Rada stawia sobie za cel wyrwanie społeczeństwa zachodnioniemieckiego z nieuzasadnionego, jej zdaniem, pesymizmu i zmobilizowanie go do aktywnej walki o „niemiecki Wschód“²².

Ze wspomnianą Radą ściśle współpracuje tzw. Ostdeutscher Kulturkreis (Wschodnioniemieckie Koło Kulturalne) z siedzibą w Bawarii. Utrzymuje on kontakty z szeregiem ziomkostw i ma na celu popieranie wszelkich form „wiedzy o Wschodzie“, ze szczególnym uwzględnieniem badań terenów objętych akcją przesiedleńczą. Zabiega też o szerzenie „wiedzy o Wschodzie“ i wprowadzenie języków wschodnio- i południowo-europejskich jako przedmiotów nauczania w szkołach²³.

Arbeitskreis für Ostfragen (Koło Robocze do Zagadnień Wschodnich) w Monachium. Utworzone zostało w r. 1957. Na jego posiedzeniach omawiane są zagadnienia dotyczące Związku Radzieckiego i Polski. Jednym z kierowników Koła jest znany ze swej antypolskiej postawy prof. dr Bolko v. Richthofen. Wysiłki Koła idą w kierunku objęcia jak najszerzych mas społeczeństwa zachodnioniemieckiego akcją informacyjną na tematy wschodnie. W tym celu opracowuje się tematykę wschodnią w formie popularnej i rozprowadza wśród szerokich mas w formie wydawnictw zeszytowych. Zeszyty te zatytułowane są: *Probleme deutscher Ostpolitik*.

²² „Volksbote“ nr 12 i 13 z 1956 r.

²³ „Volksbote“ nr 7 z 18 II 1956 r.

³⁰ Przegląd Zachodni

Pod tą samą nazwą czynne jest także Koło w Hanowerze. Jak informował Volksbote nr 50 z dnia 13 XII 1958, w obradach Koła brało udział 80 osób.

Koła tego typu i nazwy cieszą się pełnym poparciem władz federalnych i krajowych. Tak np. założony w 1957 r. Ost- und Mitteldeutscher Arbeitskreis für Kultur und Sozialpolitik in Nordrhein-Westfalen (Koło robocze do Spraw Kultury i Polityki Socjalnej w Północnej Nadrenii-Westfalii) otrzymało od władz tego okręgu 10 000 DM²⁴.

Szeroko rozbudowane są tzw. „zrzeszenia kulturalne” Niemców sudeckich. Do najważniejszych należą: Adalbert Stifter-Verein, który wydaje seryjnie rocznik „Stifter Jahrbuch”, oraz Ackermannsgemeinde z wydawnictwem seryjnym „Schriftenreihe der Ackermannsgemeinde”, kwartalnikiem dla studentów zatyt. „Der Neue Ackermann” i miesięcznikiem dla młodzieży w wieku od 17 do 25 lat — „Junge Aktion”.

Gesamteuropäisches Studienwerke Vlotho. (Ogólnoeuropejskie Studium Vlotho nad Wezerą). Mimo swej nazwy Studium główny nacisk kładzie na zagadnienie Europy wschodniej. Kierowane jest ono przez dra Heinza Asendorfa. Od szeregu lat prowadzi kursy podstawowe i dla zaawansowanych oraz sesje badawcze, gdzie tematem wykładów jest przede wszystkim komunizm. Kursy mają przysposabiać do krytycznego traktowania zjawisk i przemian zachodzących na wschodzie Europy. Studium wydaje szereg bieżących serii:

- 1) Katalogi tematyczne: książki, broszury, pisma periodyczne na różne tematy z zakresu problematyki wschodniej.
- 2) Przekłady mające na celu wprowadzenie do problematyki marksizmu-leninizmu.
- 3) Wskazówki bibliograficzne.

Jak drobiazgowo są niektóre prace tego ośrodka, świadczy fakt opracowania w 1955 r. skrótów najczęściej używanych w ZSRR, Polsce, NRD i Czechosłowacji.

Nie bez znaczenia dla *Ostforschung* są prace poszczególnych grup zawodowych czy społecznych. Na szczególną uwagę zasługują studenckie sekcje robocze w Hamburgu i Kilonii. Na uniwersytecie w Hamburgu prowadzi się w ramach *Studium generale* kursy podstawowe i dla zaawansowanych oraz seminaria z zakresu znajomości ideologii komunistycznej.

Tzw. Studentische Arbeitsgemeinschaft für Gesamteuropäische Beziehungen (Studenckie Zrzeszenie Badawcze nad Ogólnoniemieckimi Stosunkami) przy uniwersytecie Christiana-Albrechta w Kilonii wydaje skrypty o podobnej tematyce. W latach 1956/57 ukazało się 6 numerów.

Popierają działalność *Ostforschung* takie instytucje jak *Collegium Carolinum*, związek byłych profesorów i studentów praskiego uniwersytetu Karola, i *Collegium Copernikus*, które postawiło sobie za cel budowę odpowiednich pomieszczeń i mieszkań dla naukowców zajmujących się tą dziedziną badań.

²⁴ „Volksbote”, nr 18 z 4 V 1957 r., s. 2.

Osobną pozycję *Ostforschung* stanowią ośrodki emigracyjne w rodzaju *Freie Ukrainische Universität* w Monachium i działający w tymże mieście *Institut zur Erforschung der UdSSR*²⁶.

III. UWAGI KOŃCOWE

Powyższy przegląd, uwzględniający najważniejsze instytucje, które posiadają wyraźny charakter ośrodków *Ostforschung*, nie rości sobie zupełnie pretensji, by całkowicie wyczerpywać temat. W NRF istnieje szereg instytucji i stowarzyszeń, których centrum uwagi nie stanowią zagadnienia Europy wschodniej, a które biorą w różny sposób udział w pracach badawczych i wydają prace związane z tym obszarem. *Ostforschung* podobnie jak i przejawy tego, co zwykliśmy nazywać rewizjonizmem zachodniemieckim, nie stanowi odrębnej dyscypliny, lecz występować może w każdej dziedzinie. Zestawienie publikacji, noszących cechy tego kierunku, stanowić może pracę szeregu instytucji bibliograficznych. Niewiele lepiej przedstawia się sprawa zestawienia wszystkich instytucji, które w większym czy mniejszym stopniu *Ostforschung* reprezentują.

JANUSZ SOBCZAK

TEATR W ŚWIDNICY

(Z DZIEJÓW TEATRU NA ZIEMIACH ZACHODNICH PO R. 1945)

We wstępie do książki Andrzeja Wydrzyńskiego, poświęconej dziejom powojennym teatrów Górnego Śląska, czytamy, że mało kto bada historię teatrów prowincjonalnych i że z nielicznymi wyjątkami ginie ona w niepamięci¹. Autor, zbierając materiał do swej pracy, skonstatował, iż:

„...zaledwie po siedmiu czy ośmiu latach istnienia teatrów dramatycznych w Polsce Ludowej...nie sposób dowiedzieć się prawdy o wielu okresach ich pracy, o datach premier, jubileuszów, zmian na kierowniczych stanowiskach, o występach gościnnych, reżyserach i scenografach pierwszych po wojnie przedstawieniach, o repertuarze, zespole, o przemianach artystycznych...brak afiszów, programów i zdjęć, obsad premier i wielu innych danych”².

Z tymi uwagami zgodzi się niewątpliwie każdy historyk teatru. W związku z tym postanowiłem opublikować materiał do historii teatru świdnickiego, jaki udało mi się zebrać. Materiał ten pochodzi z czasopism, dzienników, programów teatralnych i z notatek, które robiłem na bieżąco, będąc na wielu przedstawieniach tego teatru w Świdnicy, bądź w innych miejscowościach Dolnego Śląska obsługiwanych przez ten zespół.

²⁶ Werner Markert, *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, Heft 1/1957.

¹ Andrzej Wydrzyński, *Pamięć teatru*, Katowice 1956.

² Tamże s. 10.